

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת חיי שרה כ"א חשון תשע"ט, גיליון נושא, בענין העומד על הפרק.

בירורי הלכה ופסקי דין אקטואליים, מפי גדולי ופוסקי הדור שליט"א. לעורך לב המעיין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

גליון נושא:

'תמונה שצולמה בשבת'

תמונה זו צולמה בשבת על ידי נכרי בעיירת הנופש מארינבאד בקובץ 'זהאר עינינו' תשרי תשע"ט עמוד 37 מביא ביאור נפלא מאת הג"ר אשר ויס שליט"א, על פי החידושי הרי"ם מדוע לא חששו משום מלאכת הוצאה של הקטן.

א. טלטול בשבת ע"י קטן - ביאור התמונה

א. בתמונה שלפנינו נראה כ"ק האדמו"ר ה'אמרי אמת' מגור זצ"ל כשלפניו בנו הקטן רבי פינחס מנחם בעל ה'פני מנחם' זצ"ל כשהוא מחזיק בידו את הספודיק של אביו זצ"ל. וביאור תמונה זו שמעתי מהגאון רבי אשר וייס שליט"א. דהנה מנהג היה בפולין מאות בשנים לטלטל בשבת ע"י הילדים הקטנים, כגון לקחת סידורים או טלית לביהכ"נ, וכן להביא את החמין מבית האופה.

ומספר הגר"א וייס שליט"א: לפני שנים רבות מסרתי שיעור על ענין זה באנטוורפן, ולאחר השיעור ניגש אלי אברך, וסיפר על תמונה זו של האמרי אמת, שסבו מעיד שהוא היה נוכח באותו מעמד כשצולמה תמונה זו, והיא צולמה ע"י נכרי בשבת, ומוכח בתמונה זו להדיא שהאמרי אמת אכן נהג כפי מש"כ זקנו הגדול החידושי הרי"ם שהובא לעיל. וממשיך הגר"א וייס: התקשרתי לאותו זקן ואכן הלה אישר לי שהיה נוכח שם, וזוכר שביום ראשון החסידים עטו על הצלם ורכשו ממנו תמונה זו. ושאלתי אותו: א"כ למה בנו ה'בית ישראל' הולך לשמאלו עם מגבעת? אמר לי דבר נפלא: שתמונה זו צולמה בעיירת הנופש מארינבאד, ומכיון שעיר זו היתה ברובה גויים, וברוב ימות השנה לא היו שם כמעט יהודים, לכן האמרי אמת נתן הוראה לחסידיו שלא ללכת שם בשבת עם ספודיק כדי שלא להתבלט ולעורר אנטישמיות וכדומה אצל הגויים המקומיים. ולכן בנו החזיק בשבילו את הספודיק. עכ"ד הגר"א וייס. (ומעניין, אחיו של האמרי"א שהולך לימינו - הגה"ח רבי משה בצלאל ה"ד כן הולך עם ספודיק).

ראית ושמיעת 'מעשה שבת'...

מעשה שבת: בגיליון הנוכחי נברר דין תמונה שצולמה בשבת, על ידי מעשה אדם מותר ליהנות מהתמונה במוצאי שבת - כמו - 'טיש', 'שלום זכר', 'קידושא רבא', 'בר מצוה', 'שבת חתן', 'הפגנות', 'תשליך' בראש השנה באומן, ועוד.

אותו נדון קיים גם לגבי וידיאו שהוסרט בשבת, הקלטה, הודעת מייל, תחזית מזג אויר, חדשות, תוכנת מחשב שנוצרה בשבת, הצד השוה שבהם, שנוצרו בשבת באיסור, אבל אין בהם ממשות, והשימוש בהם אחר כך, היא לא שימוש ב'חפצא'.

הדין מתחלק לכמה אופנים, צולם על ידי נכרי לעצמו, צולם על ידי נכרי לצורך ישראל, צולם על ידי יהודי חילוני בשבת, צולם בערב שבת או במוצאי שבת, על ידי ישראל שלא קיבל שבת, וכפי שיתבאר.

נעשה מאיליו: בגיליון הבא (גיליון 189), נברר בעזרת ד' דין תמונה שצולמה באופן אוטומטי ללא מעשה אדם, כמו שמצוי כאשר יש גניבה ורוצים לבדוק את התמונות במצלמות אבטחה, האם מותר ליהנות מהתמונה.

1. כל הנאה אסורה

הנאה מראה: מבואר בגמ' (כריתות דף ו.) "קול מראה וריח אין בהן משום מעילה". וביאר רש"י שהכוונה לקול הערב מהכינורות והנבלים שהם כלי שרת, והנאה ממראה היפה של ההיכל, ונחלקו הבבלי והירושלמי, וכן נחלקו הראשונים האם יש איסור ורק אין מעילה, או שמותר לכתחילה (מאור השבת

חלק א סימן יח הערה קכד). לפי זה צריך לברר לגבי להסתכל על התמונה, האם איסור הנאה של 'מעשה שבת' אוסר גם ראייה ושמיעה, או לא.

שעון אסור: כתב הפרי מגדים (או"ח סימן רנב משבצות זהב ס"ק ז) גוי שתיקן שעון בשבת עבור ישראל, אפשר שאסור ליהנות משמיעת השעון שתוקן באיסור לדעת מה השעה, מדין 'מעשה שבת', למרות שכל ההנאה היא בשמיעה בלבד, ואין ממש בשמיעת הקול, והוכיח את דבריו מהמשנה (שבת דף קכב עמוד א) שנפסק בשו"ע שאם גוי הדליק נר בשבת עבור יהודי, אסור ליהודי ליהנות מאור הנר, הרי שחז"ל אסרו גם 'הנאה של ראייה' אפילו שלא משתמש בגוף האיסור.

לפי זה פסקו הג"ר יצחק יעקב וויס זצ"ל (שו"ת מנחת יצחק חלק א סימן קז), והג"ר צבי פסח פראנק זצ"ל (שו"ת הר צבי חלק א סימן קפד), והג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (ארחות שבת פרק כה הערה צה) לגבי שידורי חדשות ברדיו בשבת על ידי ישראל, שאסור ליהנות משמיעת השידור, אפילו שההנאה אינה מגוף החפצא.

ומחלק שם בשו"ת הר צבי (חלק א סימן קפד), בגוי אסרו את ההנאה כמו שמוכח מהאיסור ליהנות מאור הנר שהדליק הגוי, למרות שמראה אין בו איסור הנאה כמבואר בירושלמי שהנאה מנר לא נחשבת מעילה, ואם כן גם שידורי רדיו הם בכלל הנאה אסורה. אבל בישראל אסרו את החפצא, ובשידורי רדיו אין כאן הנאה מחפצא האסורה. וסיים שגם אם מצד גדרי הדין מותר, אין ראוי לשמוע שידורי רדיו בשבת, שבכך מראה שנהנה מביטול המצוות, והרי זה כבועט במצוות, ויש בכך זלזול בקדושת השבת.

2. צד האיסור

תמונה אסורה: לגבי ישראל מומר שצילם תמונה בשבת באיסור רח"ל, הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל (ארחות שבת פרק כה סעיף סו הערה קלד) שאסור לעולם, כיון שעשה לצורך ישראל במזיד הרי נאסר לכולם לעולם, וכמו שהבאנו כבר בגליונות הקודמים, וכאן אין מחלוקת של הריב"ש והמהרש"ל (שהובא בגליון 185) שלא ניחא ליה ממעשה זה, שהרי אם לא היו מצלמים בשבת לא היתה לו התמונה.

מטעם נוסף יש לאסור, שהרי במומר יש לאסור במוצאי שבת עד בכדי שיעשו, כמבואר בפמ"ג שיש לחוש שמא יאמר לו, בצילום צריך לאסור לעולם משום בכדי שיעשו, כיון שהמאורע קרה בשבת, ולולי מלאכת ישראל בשבת לא היתה אפשרות כלל להסתכל בתמונות לעולם, ולא שייך להמתין במוצאי שבת.

וכך כתב במשנ"ב ביצחק יקרא (סימן שכה סעיף ו) בשם הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, כסברת הפרי מגדים, שיש חשש שיצוה על המומר לעשות עבורו את המלאכה, כי אין את הסברא שלא ישמע לו, וכיון שאין כאן 'בכדי שיעשו', התמונה נאסרת לעולם.

סברא זו לא נאמרה, לגבי תמונה שאפשר לצלם גם במוצאי שבת כמו צילום תינוק שנולד בבית החולים, או תמונת נוף מדהימה, מותר אחרי שעובר זמן 'בכדי שיעשו', ויש פוסקים שדנו להתיר אפילו בשבת עצמו כמבואר בשו"ת באר משה (חלק ג סימן פד), כאשר הישראל לא ציווה לגוי לעשותו בשבת.

גם הג"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (מאור השבת) סבר כך, שאם מטרת יצירת התמונה כדי ליהנות מהיופי שלה, אסור להסתכל על התמונה. ודעת הג"ר בנימין זילבר זצ"ל (שו"ת אז נדברו חלק ו סימן יח) שאף אם במעילה מותר, בכל מקום לגבי 'מעשה שבת' אסור ליהנות מ'מראה' של מעשה שבת, כי האיסור הוא משום קנס ולא משום הנאה.

וכן לגבי תחזית מזג האוויר שהוקלטה בשבת, הורה הג"ר ניסים קרליץ שליט"א (חוט שני חלק ב עמוד מו) שאסור לשמוע במוצאי שבת.

3. צד ההיתר

ראיה מותרת: מאידך דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א (מאור השבת חלק א סימן יח הערה קכד), אפשר שהסתכלות בתמונה לא נחשב הנאה אסורה מ'מעשה שבת'. והוכיח כן מדברי החזו"א (יו"ד

מנהג אמירת 'תשליך' אומן ראש השנה

סימן רח סוף ס"ק ז) לענין איסור הנאה ממת, שהלימוד מהמת לצרכי רפואה אינו אלא ראייה בעלמא, ואין ראייה זו נמכרת בשכר, לא מיקרי הנאה.

שכפול תמונה: במאמרו הנפלא של הג"ר שמואל ברוך גנוט שליט"א (ויאמר שמואל סימן לא) מזכיר צד להתיר ראית תמונה משוכפלת, שהרי צילום תמונה, היא בעצם יצירת קודים דיגיטליים שאין בהם ממשות, שנראים על המסך כתמונה, וכאשר מעתיק את התמונה, הרי היא רק "כפיל דיגיטלי" של ה'מעשה שבת' המקורי. ואין כאן חלק ממשי מתוך האיסור בעצמו, שנוכל להצביע עליה שהיא נוצרה באיסור בשבת. בפילים היה יותר מקום לומר שעצם הפילים נאסרים, אבל כיום בצילום דיגטלי, שאחרי הצילום שולח העתק במייל וכדומה, אין כאן חפצא של איסור.

מאידך הוא נוקט, שיותר מסתבר - שגדר איסור 'מעשה שבת' הוא שאדם לא ירוויח ממלאכת האיסור בשבת, וגם באופן של שכפול התמונה הוא נהנה מהאיסור, שאילולי העבירה על מלאכת שבת לא היה לו את התמונה לעולם, ונאסר לעולם התמונה שהוא הפועל יוצא מהצילום.

שאלה זו - קצת דומה לנדון בחושן משפט, האם יש 'זכויות יוצרים' על דיסקים ותוכנות וכל יצירה וירטואלית, שמצד אחד העתק אינו הדבר בעצמו ולא שייך בעלות על הדבר החדש, ומאידך סוף סוף המעתיק מרוויח באיסור ממלאכת חבירו.

בארחות שבת (פרק כג הערה עד) כתוב לגבי סברא זו, גם אם התמונה מתפרסמת בעיתון ונמצא שאינו נהנה מהתמונה עצמה שנעשתה בשבת רק מתולדותיה, מכל מקום בנכרי אסור גם תולדות המלאכה, כמבואר בשו"ת הרשב"א (נדפס מחדש - מכון ירושלים, סימן יח), הובא בבית יוסף (סימן רנג), וציין למה שהאריך בזה בסוף הספר ארחות שבת, בירורי הלכה סימן יג, סימן יד, האם דברי

הרשב"א נאמרו רק בגוי, או גם בישראל. עוד כתב שם שלדעת רוב הפוסקים, מותר ליהנות מתולדות מלאכה של מעשה שבת.

ישראל שלא קיבל שבת, שצילם את ישראל חבירו שקיבל שבת, בערב שבת, או במוצאי שבת אחרי שהבדיל וחבירו עדיין לא הבדיל - מותר לכל הדעות, שאין כאן מעשה שבת האסור, אלא מעשה היתר.

4. גוי שצילם בשבת

צולם על ידי נכרי: הכיתוב הנפוץ על גבי התמונה - "צולם בשבת על ידי נכרי", מתיר רק באופן שהגוי צילם לצורך עצמו, או לצורך גויים, ובמוצאי שבת מערכת העיתון מבקשת לפרסם את התמונה. אבל אם הגוי מצלם בשבת עבור ישראל, אסור משום 'מעשה שבת'. למשל בשמחה משפחתית, הגוי שעובד במטבח מצלם רק בשביל ישראל, שאין לו תועלת בתמונה של החתן. ואמנם במעשה שבת של גוי, יש היתר במוצאי שבת לאחר בכדי שיעשו, אבל כאן לא שייך ההיתר הזה כפי שהתבאר, שהרי לעולם לא יחזור האירוע הזה, ובימות החול אין לו אפשרות לצלם, ולכן אסור לעולם.

אכן דעת המהרש"ם (חלק ג סימן רצז) שאין התמונה של מעשה שבת נאסרת לעולם, שלא מצינו שיהיה אסור לעולם מעשה שבת של גוי, רק בפרהסיא, ולכן דעתו שאחרי שעובר זמן שיהיה המלאכה מותר ליהנות מהמעשה שבת. וכעין זה כותב בספר מנחת צבי (הלכות אמירה לנכרי, הערה על ספר ארחות שבת סעיף לז) דכיון שבעצם עובר זמן של 'בכדי שיעשו', רק חסר בהיכי תמצי לצלם את התמונה, לא נאסר לעולם.

והג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (מלכים אמניך, עמוד עד) הסתפק בזה, האם התמונה שצילם נכרי עבור ישראל, נאסרת מדין מעשה שבת, או לא. והוסיף בהערה כב, אולי אפשר להקל על ידי שיצלם את התמונה המקורית של 'מעשה שבת', כי כלפי התמונה השניה המלאכה יצרה אותו רק בגדר גרמא, והניח בצ"ע.

שכיר בחברה של גויים: כתב בארחות שבת (פרק כג סעיף לז) לענין צלם גוי, שאם עיקר העבודה נעשית לצורך גויים, מותר ליהודי לקנות ממנו את התמונה אחרי שבת. והוסיף (שם הערה עו) שאם יש הוכחה שהצלם עשה את הפעולה גם לצורך יהודי, אסור.

שכור ליהודי כל השבוע: נפסק בשו"ע (סימן שכה סעיף ו) גוי שעושה מלאכה לצורך יהודי, אסור ליהנות עד מוצאי שבת בכדי שיעשו. מוסיף המשנ"ב (ס"ק לח), למרות שהגוי מביא את החפץ לעיר כדי למכור ליהודי ולהרויח, אסור עד שיעבור זמן 'בכדי שיעשו'.

ומבואר בשו"ע (סימן רנב סעיף ד) שאם סיכם עם הגוי מחיר על העבודה בקבלנות, אף שהגוי עושה מלאכתו בשבת מותר, 'דכל שקצץ אדעתיה דנפשיה קעביד'. וכתב הרמ"א שיש אוסרין ללבשו עד שיעבור זמן בכדי שיעשו. ולכתחילה ימתין, ובשעת הדחק יש להקל.

לפי זה, גוי שמצלם תמונה בשבת לצורך ישראל, לא שייך להתיר משום 'שכר קצוב', כי סברת ההיתר בשכר קצוב, ביאר המשנ"ב (ס"ק כז) שהגוי החליט על דעת עצמו לעשות דווקא בשבת, כדי לזרז מלאכתו, אבל בצילום תמונה הרי היהודי רוצה שהגוי יצלם אירוע זה בשבת, ומפורש במשנ"ב (סימן רמד ס"ק כד) שאם הישראל מקפיד שהגוי יעבוד גם בשבת, הרי זה כמו שצוהו לעבוד בשבת, ואין היתר של קבלנות, כמבואר בשו"ע (סימן רעו סעיף א), שאם הדליק גוי נר בשביל ישראל אפילו בקבלנות אסור להשתמש לאורה, כי הדלקת הנר מיועדת לשימוש מידי וכאילו מצווה לעשות מלאכה בשבת. וכן מבואר בשו"ע הרב (סימן רנב סעיף ה) בשם יש אומרים, שאין היתר של קבלנות במלאכה כזו שאם תיעשה אחרי שבת לא תהיה לו תועלת ממנה, ואסור אפילו בשכר קצוב. ומכיון שבתמונה אין היתר של 'בכדי שיעשו' שהרי המאורע המסוים לא יחזור על עצמו לעולם, נאסר ליהנות מהתמונה לעולם, כמבואר בארחות שבת (פרק כג סעיף לז) בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל.

מסיבה נוספת מצדד לאסור הג"ר אברהם יהושע העשיל דרברמדיקר שליט"א (אמירה לנכרי פרק טו הערה כד) תמונה שצילם גוי לצורך ישראל, דאין לך פרהסיה גדול מזה, ומלאכת פרהסיה שנעשה לצורך ישראל אסור לעולם, לשיטת הרמב"ם שנפסק בשו"ע (סימן שכה סעיף יד), ואולי גם ביחיד יש לאסור אם ניכר מתוך התמונה שנעשה בשבת. אכן צלם סוכנות פרסום שמצלם עבור כל העיתונים בעולם, כיון שרוב העיתונים של גויים, דינו כמסיבה שרובה נכרים, שמותר ליהנות מהנר שהדליק נכרי עבורם.

בבית אסור: כאשר הצלם מצלם בבית היהודי, מבואר בשו"ע (סימן רמד סעיף א) אסור לתת לו לצלם, אפילו כאשר הוא מקבל שכר קצוב, משום שהרואים אותו מצלם לא יודעים ששכרו קצוב, ויחשבו שמצלם בשליחות היהודי באיסור.

5. מייל שהתקבל בשבת

לגבי מייל שהתקבל בשבת, אם השולח הוא גוי, יש להמתין במוצאי שבת עד שיעבור מספיק זמן בכדי שיעשה, שיוכל לשלחו לאחר שבת, ואם נשלח על ידי יהודי, הרי דינו כעושה מלאכה במזיד לצורך ישראל, ויש לאסרו לעולם. אבל הדבר תלוי במחלוקת הריב"ש והמהרש"ל, האם גוזרים באופן כזה לאסור על המקבל, כיון שלא ניחא לו לקבלו בשבת. וכן תלוי הדבר במחלוקת הפוסקים (הובא בגיליון 185) האם יהודי חילוני נחשב כמזיד ואסור לעולם, או נחשב כשוגג מדין תינוק שנשבה, ולא נאסר לעולם. וכן תלוי בסברות שהובאו לעיל, לגבי 'העתק תמונה' שאינו החפצא האסורה, כך גם המייל הוא 'העתק' של הכתיבה המקורית, ולא 'החפצא' בעצמו.

6. רכבים ומטוסים בשבת

ולגבי הסתכלות על רכבים שנוסעים בשבת, כגון ילד שנרגע מראית רכבים נוסעים, כתב הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (מאה שערים סימן סה עמוד קב) שמצד הדין מותר להרגיע את התינוק על ידי ראית רכבים שנוסעים בשבת, ואולי חז"ל לא אסרו סוג הנאה כזו, אולם מסתבר שיש בזה חילול ד' שנהנה מחילול כבוד השבת, וכי אם היו מובילים את אביו במכונית לטבח, היה מראה לבנו להרגיעו? וכעין מה שכתב החזו"א (או"ח סימן לח ס"ק ד) והנהנה ממעשיו, מעיד ח"ו שאין לבו כואב על חילול שבת, ויש בשימוש איסור חילול ד'.

והוסיף ידידי הג"ר שלום הלל יברוב שליט"א שבעצם חז"ל אסרו את החפצא עצמה באכילה, והאיסור ליהנות מראיה הוא רק כאשר זה כל השימוש כמו נר שהדליק גוי שאסור לישראל ליהנות ממנו, שזה כל המציאות של נר ליהנות מאורו, אבל במכונית נוסעת, אינו מיועד ליהנות מראיה איך שנוסע, ומצד הדין לא חשיב הנאה ממעשה שבת, ורק ענין צדדי של חילול ד'.

ולפי זה, מטוס שטס בשמים בחילול שבת, מותר מצד הדין ליהנות מראיתו, כי ייעוד ומטרת הטיסה אינו ליהנות מראיה מהקרקע איך שטס, אבל מטס של חיל האוויר וכדומה, שעיקר מטרתו להפגין ולהראות יופי הטיסה, ופעלולי הטייסים, אולי יהיה בזה איסור ליהנות מראית החילול שבת מדין 'מעשה שבת', וצ"ע.

סיכום הגיליון:

דינים העולים

- א. הנאת ראייה: דעת רוב הפוסקים, שאסור ליהנות מראית תמונה שצולמה באיסור בשבת כי לא שייך בכדי שיעשו שהרי המאורע המסוים לא יחזור לעולם. ויש שצידדו להתיר, שכן ראייה אינה בכלל הנאה האסורה. ועוד שאין זה החפצא האסורה.
- אבל תמונה שהיה אפשר לצלמו גם במוצאי שבת, מותר למוצאי שבת אחרי שעובר זמן בכדי שיעשו. ויש שדנו להתירו אפילו בשבת עצמו כאשר לא ציווה ישראל לצלמו בשבת.
- ב. צלם יהודי: יהודי מומר שצילם בשבת עבור הישראל, התמונה אסורה לעולם, כיון שנעשה במזיד, ואף פעם לא יעבור הזמן של 'בכדי שיעשו'. ויש מצדדים להתיר וכו"ל.
- צילם ישראל שלא קיבל שבת, בזמן תוספת שבת או במוצאי שבת, התמונה מותרת.

- ג. צלם גוי: גוי שמצלם עבור ישראל בשבת תמורת שכר קצוב, התמונה אסורה בהנאה לעולם, כי אף פעם לא יעבור הזמן של 'בכדי שיעשו', ואם מצלם בבית היהודי צריך למחות בו. ויש מקילים, משום שלא מצינו מעשה שבת של גוי נאסר לעולם, אלא רק בפרהסיא.
- ד. לצורך גוי: גוי שמצלם לצורך רוב גויים ומיעוט ישראלים, מותר לישראל לקנות ממנו את התמונה, אבל בתנאי שלא ניכר שהגוי צילם את התמונות גם בשביל היהודי.
- ה. מייל: אם גוי שלח מייל לישראל מותר במוצאי שבת אחרי שעובר זמן בכדי שיעשו, ואם ישראל שלח, נחלקו הפוסקים האם מותר למוצאי שבת, או נאסר לעולם. ❖

עומק הפשט

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

לזיכרון עולם

הנושא לשבוע הבא;

צילום אוטומטי בשבת

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדריים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הגיליון הונצח לעילוי

נשמת מורינו ורבינו

הגאון הגדול רבי נתן

יהודה לייב בן רבי

אלימלך מינצברג זצוק"ל

נלב"ע ט"ז חשוון תשע"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

הודעה:

אפשר לקבל את

הגיליון כל שבוע

במייל

5047867@gmail.com